

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
Кафедра суспільних дисциплін

ХМЕЛЬНИЧЧИНА

В КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЙНИХ ТА ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ XX – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

Хмельницький
2023

УДК 94(477.43)-044.922/.-048.35«19/20»

Х 65

Рекомендовано до друку вченою радою
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
(протокол № 7 від 29. 06. 2023 р.)

Рецензенти:

С. Е. Баженова, докторка історичних наук, професорка (м. Кам'янець-Подільський)

С. Д. Гальчак, доктор історичних наук, професор (м. Вінниця)

Ю. В. Телячий, доктор історичних наук, професор (м. Хмельницький)

Редакційна колегія:

І. М. Шоробура, ректор Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, доктор педагогічних наук, професор (гол. ред.);

В. М. Островий, кандидат історичних наук, доцент (заст. гол. ред.);

В. Р. Адамський, кандидат історичних наук, доцент (відп. ред.);

О. Л. Бакіна, заступник директора з навчально-виховної роботи Хмельницького ліцею № 15 імені О. Співачука;

Г. В. Бучківська, доктор педагогічних наук, професор;

О. М. Галус, доктор педагогічних наук, професор;

Л. М. Левандовська кандидат історичних наук;

С. О. Семенчук, кандидат історичних наук, доцент;

О. С. Поліщук, доктор філософських наук, професор.

Х 65 Хмельниччина в контексті модернізаційних та трансформаційних процесів ХХ – початку ХХІ століття: матеріали всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 26 травня 2023 р.) / [І. М. Шоробура (гол. ред.), В. М. Островий (заст. гол. ред.), В. Р. Адамський (відп. ред.), О. Л. Бакіна, Г. В. Бучківська та ін.]. Хмельницький: ХГПА, 2023. 257 с.

У збірнику вміщенні повідомлення, виголошені авторами, в якості доповідей на всеукраїнській міждисциплінарній науково-практичній конференції «Хмельниччина в контексті модернізаційних та трансформаційних процесів ХХ – початку ХХІ століття», в яких розкрито різні методологічні рефлексії, проблеми політичної, економічної та соціальної історії краю.

Адреса редакційної колегії: м. Хмельницький, вул. Проскурівського підпілля, 139, E-mail: kgpa_nauka@ukr.net

Всеукраїнська міждисциплінарна науково-практична конференція

ЗМІСТ

Шоробура І. М. Вітальне слово учасникам міждисциплінарної науково-практичної конференції	3
Коржик С. А. Єврейські погроми на Летичівщині в кінці XIX – на початку XX століття	4
Зелінський Р. М. Святий з Кулиги	23
Трембіцький А. М. Українська революція 1917–1921 рр. на Проскурівщині у спогадах її учасників	27
Завальнюк К. В. Літинчани в борні за Україну	36
Рекрут В. П. Нові штрихи до життя та діяльності Александровича Юрія (Георгія) Семеновича (1884–1952)..	46
Адамський В. Р. Перший Подільський губернський український з'їзд 1917 року: скликання, дискусії, ухвалені рішення	63
Завальнюк О. М. Кам'янець-Подільський влітку 1919 року: визволення від більшовиків і організація діяльності та захисту державно-політичного центру УНР	75
Свідерська О. М. Вплив державницьких заходів на розвиток сільськогосподарського виробництва Поділля і Південно-Східної Волині в роки непу (1921–1929 рр.)	103
Комарніцький О. Б., Комарніцька Л. М. Антирелігійна робота серед молоді прикордонних округів Поділля наприкінці 1920-х – на початку 1930-х рр.: на матеріалах газет «Комсомолец Прикордоння» і «Студент Прикордоння»	109
Прокопчук В. С. Реформування загальноосвітньої школи в умовах хрущовської «відлиги» (1956–1964)	116
Левандовська Л. М. Становище римо-католицьких парафій на Ярмолинеччині у радянський період	128
Слободянюк П. Я. Всеукраїнська благодійна організація «Український фонд культури імені Бориса Олійника» на Хмельниччині (спогади очільника Хмельницького обласного відділення)	140
Синиця Н. М. Становлення Хмельницької ОУНБ як регіонального інформаційного центру	152

**Хмельниччина в контексті модернізаційних та
трансформаційних процесів ХХ – початку ХХІ століття**

Островий В. М. Особливості викладання та використання неформальної освіти під час організації освітнього процесу спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія) першого бакалаврського рівня вищої освіти Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії в умовах широкомасштабної агресії рф проти України	160
Гуменюк А. М., Хоптяр Ю. А. Подoliaни, відзначені державними нагородами, за участь у російсько-українській війні у 2022 р. (на матеріалах Ярмолинецької газети «Вперед»)	188
Ольхова В. М., Олійник М. П. Українська консульська служба в умовах повномасштабної російсько-української війни	193
Яцик Л. А., Лавринчук В. О. «Кулінарний фронт» Западинського старостинського округу	199
Яцентюк В. А. Нові віхи розвитку туризму на Дунаєвеччині	214
Романюк О. А. Волонтерський туризм родом із Маліївець	217
Блажевич Ю. І., Блажевич О. І., Ващук Н. Ю. Юні волонтери Хмельниччини: пліч-опліч з дорослими тримають тил і допомагають фронту	221
Вермінська А. Н. Освітня політика окупаційної влади рф на території України	235
Гуменюк А. М. Реконцептуалізація вищої освіти в працях Ірини Предборської	243
Семенчук С. О. Монографія Василя Якубовського «Болохівська земля ХІІ-ХІІІ ст.: Історія, матеріальна культура, економіка»	248

Хмельниччина в контексті модернізаційних та трансформаційних процесів ХХ – початку ХХІ століття

17. Василів С. Талановитий юнак допомагає ЗСУ // Подільські вісті, 12. 01. 2023 р., № 2.

18. Севастьянова Т., Дубінська С. Дитяча творчість на підтримку воїнів // Подільські вісті, 08. 09. 2022 р., № 36.

19. Різдвяний благодійний ярмарок на підтримку ЗСУ та Спільна Коляда 2023 р. // Красилівський вісник, 12. 01. 2023 р., № 2.

20. Новини Красилівської громади // Красилівський вісник, 20. 01. 2023 р., № 4.

21. Казка двері відкриває – ЗСУ допомагає // Дунаєвецький вісник, 02 .03. 2023 р., № 3.

22. Допомагає Армії разом // Дунаєвецький вісник, 23. 02. 2023 р., № 2.

23. Коротенко-Молдован. Маленька допомога для великої Перемоги // Край Кам'янецький, 02. 02. 2023 р., № 6.

24. Віолета Лабазюк подякувала юному хмельничанину за активну волонтерську діяльність // Інтернет-ресурс: oblrada.gov.ua 02. 03. 2023 р.

25. Руса Т. «Дякуємо ЗСУ за Великдень!» // Проскурів, 06. 04. 2023 р., № 13.

26. Ковтун Є. Хмельчан кличуть на благодійний забіг // Проскурів, 13. 04. 2023 р., № 14.

УДК 37.014.5:341.324 (470)

А. Н. Вермінська,
м. Хмельницький

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА ОКУПАЦІЙНОЇ ВЛАДИ РФ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Сфера освіти, як і всі сфери життя українського суспільства, зазнала суттєвих змін в умовах воєнного стану. Щодня учасники освітнього процесу змушені долати виклики війни. У статті здійснено спробу проаналізувати та розкрити суть освітньої політики окупаційної влади країни-агресора рф на території України у 2022-2023 рр., яка призводить до «розмивання» та знищення української нації на окупованих територіях.

Всеукраїнська міждисциплінарна науково-практична конференція

Ключові слова: широкомасштабне вторгнення, освітня політика, окупаційна влада, гуманітарний геноцид, знищення освітніх закладів, індоктринація українського населення, міжнародне право.

24 лютого 2022 року рф здійснила широкомасштабне вторгнення на територію України. Агресор не вперше вбиває наших найкращих людей, намагається знищити українську мову, ідентичність, самоусвідомлення і культуру. Окупанти на нашій землі озвіріло дивуються, чому ми не такі, як вони, чому опираємося і не асимілюємося? Президент рф неодноразово говорив у своїх зверненнях, зокрема у статті «Про історичну єдність росіян та українців», опублікованій 12 липня 2021 р., що українці та росіяни один народ, що означає – українців як таких і нема зовсім [12]. У своїх тезах Путін повертається до імперських наративів, до самодержавства, тобто – «один народ, одна віра, один самодержець» – ментальна історична традиція Золотої Орди, спадкоємцями якої насправді і є російська федерація. Один «великий русский народ» є, церква на боці влади як її релігійна легітимація є, один великий повелитель є. Типова азійська, Східна парадигма за якої відсутні поняття свободи, на відміну від Західної [6. с. 255-275.].

І зараз весь світ є свідком чергового цілеспрямованого геноциду українського народу, який здійснює рф. Агресор стверджує, що наносить удари виключно по військовим об'єктам України. Проте численні факти та аргументи спростовують це твердження. Окупаційні війська рф знищують цивільну інфраструктуру, в тому числі заклади освіти – школи, університети, дошкільні заклади і дитячі будинки. Міністерство освіти та науки України створило інтерактивну мапу, на якій відображені зруйновані та знищені заклади освіти. Дані оновлюються щодня, станом на сьогодні 3259 закладів освіти постраждали від бомбардувань та обстрілів. З-поміж них 1500 закладів середньої освіти, більше 910 – дошкільної, 530 – вищої освіти. 260 – зруйновані повністю [2].

З метою оприлюднення злочинів країни-агресора щодо пошкодження та руйнації освітніх закладів, у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії підготовлено видання Книги

236

пам'яті «Освіта України в умовах війни (2022 р.)» Книга пам'яті складається з двох частин – «Пошкоджені та зруйновані заклади освіти» і «Освітні хаби Хмельниччини».

Під керівництвом кафедри суспільних дисциплін здобувачі Спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія) академічної групи (І – 41) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти працювали над підготовкою першої частини книги пам'яті, а саме: Вермінська Анастасія Нарцисівна, Кобилянська Ольга Олегівна, Коврига Лілія Вікторівна, Камінський Василь Олександрович здійснили системну, кропітку пошуково-аналітичну роботу по дослідженню злочинів країни агресора рф щодо освітніх закладів України. Завдання яке ставила перед собою група дослідників – це ідентифікація зруйнованих закладів освіти з прив'язкою до конкретної місцевості та електронним посиланням до кожного випадку окремо. Тому, в результаті дослідження було виявлено та встановлено 101 конкретний випадок злочинів агресора рф проти Держави Україна в гуманітарній освітній сфері – злочинів проти людства [5].

Не менш важливим питанням є освітня політика окупантів на окупованих територіях, яка має всі ознаки «індоктринації» – наповнення свідомості широких мас українського населення вигідним для росіян змістом масової свідомості в соціальному, ідеологічному, політичному й психологічному плані у формі системи переконань, образів, установок і стереотипів [10].

Ще не встигнувши окупувати територію, як у тимчасово окупованому Криму так звана «влада» створила «табори перекваліфікації» для вчителів з Херсонської та Запорізької областей. Викрадених українських дітей змушують проходити «мовні курси» з вивчення російської мови. Окрім «перекваліфікації» українських вчителів, окупанти завозять своїх вчителів для викладання на окупованих територіях України. Керівників закладів освіти зобов'язують здійснювати навчання російською мовою за освітніми програмами рф. Дітям нав'язують «рашистську» ідеологію. Зокрема, у захопленому окупантами Мелітополі Запорізької області дітей змушують одягати «георгіївські» стрічки та декламувати пропагандистські вірші про

Всеукраїнська міждисциплінарна науково-практична конференція

війну, малювати тематичні малюнки. Такі дії вчиняють директори шкіл, які співпрацюють з окупаційними військами – повідомляє уповноважена Верховної Ради України з прав людини Людмила Денісова [1]. Проте, більшість українських учителів та керівників відмовляються від будь-якої співпраці з окупантами та звільняються, за що піддаються тортурам, утримуються у підвалах, викрадаються [15]. Особливо упереджено російські військові ставляться до освітян-істориків. Вчителька історії з села Берестове, що у Бердянському районі Запорізької області, Вікторія Зіброва розповідає: *«Перший комендант з нами з усіма говорив (вчителями школи), а далі сказав залишитись вчителю історії, хотів зі мною поговорити. Його цікавили моменти Волинської трагедії 1943 року, і взагалі в них там дуже велика зазомбованість і в нашому населеному пункті коменданти попадались дуже ідеологічні. Ставиш якийсь історичний факт, ще щось, вони його або заперечують або говорять, що все це брехня. І озвучують ті наративи, які вони завчили»* [4].

Чи не перше, що розпочала робити російська армія на захоплених нею територіях, – вилучення української історичної та художньої літератури, яка не збігається з постулатами кремлівської пропаганди. Окупанти мають цілий перелік заборонених до згадування імен відомих українських діячів. Серед них: Іван Мазепа, Симон Петлюра, Степан Бандера, Роман Шухевич, В'ячеслав Чорновіл та багато інших. Відомі випадки вилучення збірки документів «Справи Василя Стуса» Вахтанга Кіпіані [11]. Книжки присвячені історії, політиці, діяльності ОУН, УПА, державній символіці України релігійним діячам, історії Майданів, АТО/ООС вилучають, знищують на місці або вивозять у невідомому напрямку [3].

Індоктринація українського населення на окупованих територіях відбувається в тому числі через московські підручники з різних предметів. З 2023 року запроваджений єдиний шкільний підручник з історії Росії, до якого включені блоки про так звану СВО, санкції «Заходу» та про «входження нових регіонів до складу рф» [13].

Проаналізувавши зміст підручників, можна зробити висновок, що окрім численних перекручувань фактів і подій на користь рф, підручник має сформувати у дітей почуття боргу щодо виконання

238

«обов'язку» служби у російській армії. В умовах відсутності доступу до альтернативної інформації підручники таким чином стають ще одною міцною зброєю рф на окупованих територіях – особливо в світлі заяв міністра освіти рф Сергея Кравцова, який заявив про повне забезпечення шкіл окупованих частин Запорізької і Херсонської областей російськими підручниками [14].

Підручники окупантів детально відображають картинку, яку рф регулярно демонструє всім українським дітям в школах на окупованих територіях та дітям, яких депортували до рф. Наративи, які містяться у підручниках можна охарактеризувати так:

1) українська дитина є частиною російського народу та має російську ідентичність (російська мова, культура тощо);

2) рф є носієм історичної та культурної спадщини на території сучасної України;

3) рф є Батьківщиною української дитини;

4) українська дитина має бути патріотом рф, що порівнюється із любов'ю до батьків та безкорисливого служіння рф;

5) військовий обов'язок перед рф – священний для населення окупованої території, яке вважається носієм російської ідентичності;

6) колонізація нових територій за межами кордонів – спосіб існування рф, що не повинен засуджуватись;

7) розпад СРСР – трагедія для всіх його народів в межах відновлених самостійних держав;

8) втручання у внутрішні справи сусідніх із рф держав, у тому числі військовим шляхом – важливий елемент національної політики рф;

9) дії США, НАТО та ЄС просувають ідею «однополярного світу», що несе світові загрозу, у тому числі рф як державі [14].

Окрім того, рф застосовує на окупованих територіях безліч освітніх практик, які спрямовані на мілітаризацію цивільного населення, формування позитивного ставлення до рф та агресивного проти власної держави – України: «Юнармія», дитячі табори, кадетські школи, позаурочні заняття «Розмови про

Всеукраїнська міждисциплінарна науково-практична конференція

важливе», військово-патріотичні змагання, пропагандистські кінострічки тощо [9].

Перелік наративів говорить сам за себе. В перспективі окупанти планують на виході зі школи отримати вже не українську дитину, а свідомого російського громадянина, який опікується розширенням «своєї нової держави», готовий долучитися до цього особисто і покласти своє життя в Чечні, Молдові, Грузії, Україні чи деінде.

Російська освітня політика порушує низку норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини, зокрема принцип «належної освіти», права дітей на збереження власної ідентичності, культурної самобутності та заборони пропаганди війни, право батьків на забезпечення освіти своїх дітей відповідно до власних світоглядних переконань. Освіта виступає елементом сприяння вчиненню воєнному злочину за ст. 8(2)(a)(v) та ст. 8(2)(b)(xv) Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду – призов, мобілізація та залучення до військових операцій цивільного населення на окупованих територіях [8].

Верховна Рада України займає позицію, відповідно до якої поміщення українських дітей в умови російської освітньої політики є самостійним актом геноциду. Міжнародні кримінальні трибунали ще не оцінювали таку інтерпретацію ст. 6(e) Римського статуту, але не можна виключати можливості міжнародного права відреагувати на відповідний злочин, адже довгострокова освітня політика рф призводить до знищення української національної групи на окупованих територіях Миколаївської, Херсонської, Запорізької, Донецької, Луганської областей та АР Крим.

Гуманітарна сфера освіти України зазнала суттєвих змін в умовах воєнного стану. Учасники освітнього процесу змушені щодня долати виклики війни. Широкомасштабне вторгнення погіршило доступ до освіти, поглибило наявні освітні проблеми, негативно вплинуло на якість освітнього процесу. Тому перед нами стоїть завдання не лише зберегти систему освіти, але й покращити та удосконалити її всіма наявними зараз силами. Це залежить від дій як і української влади, так і від кожного вчителя, викладача, учня, студента. Відповідні кроки уже робляться. Зокрема у сфері

шкільної історичної освіти, яка відіграє ключову роль у формуванні світогляду та є базовим елементом національної безпеки держави. 2022 року в Україні кардинально переглянуто навчальні програми з історичних дисциплін для закладів загальної середньої освіти. Концептуально переформатовано зміст цілих історичних періодів, переосмислено й увиразнено наскрізні сюжетні лінії з минулого, що дають змогу якнайкраще пояснити сучасність і прогнозувати майбутнє. Водночас стала абсолютно зрозумілою невідкладність упровадження в життя Концептуальних засад реформування шкільної історичної освіти. З цією метою наказом МОН України від 2 грудня 2022 р. № 1090 створено Робочу групу у складі академічних науковців, досвідчених педагогів-методистів та вчителів-практиків [7].

Велику вагу становлять вебінари, семінари, конференції, які проводяться науковцями, дослідниками, вчителями-практиками. На таких заходах розглядаються актуальні проблеми освітньої сфери та шляхи їхнього вирішення, презентуються наукові відкриття. Зокрема 24-25 травня 2023 року відбувся Тринадцятий всеукраїнський методичний семінар для освітян – «Шкільна історична освіта в часи російсько-української війни». Серед питань які обговорювалися були: яких змін потребує шкільна історична освіта України? Війна рф проти України в новітніх академічних дослідках та оновлених навчальних програмах з історичних дисциплін. Концептуальні засади реформування шкільної історичної освіти: виклики та відповіді на них [16].

Попри низку викликів для сучасної системи освіти, які постали внаслідок російської агресії проти України, вона має реальні шанси на розвиток та удосконалення. Головне вчасно виявляти проблеми, загрози та виробляти механізми для їх вирішення. Політика окупантів у сфері освіти в Україні має бути засуджена міжнародним співтовариством, а винні понести справедливе покарання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дітям на Запоріжжі нав'язують рашистську ідеологію. URL: <https://osvita.ua/school/86413/> (дата звернення: 24. 05. 2023).

Всеукраїнська міждисциплінарна науково-практична конференція

2. Інтерактивна мапа МОН URL: <https://saveschools.in.ua/> (дата звернення: 05. 04. 2023).

3. Окупанти масово нищать бібліотеки та українські книги. URL: <https://portal.lviv.ua/news/2022/05/25/okupanty-masovonyshchat-biblioteky-ta-ukrainski-knyhy> (дата звернення: 15. 05. 2023).

4. Освіта на півдні під тиском окупантів. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-1-veresnya-okupatsiya-kherson-osvita/32005468.html> (дата звернення: 20. 05. 2023).

5. Освіта України в умовах війни (2022 р.): Книга пам'яті / укладачі: І. Шоробура, О. Галус, Б. Кришук, В. Адамський, В. Островий, Н. Підгурська. Хмельницький: ФОП Стрихар А. М., 2023. 131 с.

6. Островий В. М. Історична правда та історична освіта: чинники національної безпеки України. Феномен безпеки: соціально-гуманітарні виміри / за заг. наук. редакцією Віталія Мудракова. Хмельницький: ФОП Мельник А. А., 2022.

7. Про утворення та затвердження складу групи з розроблення концептуальних засад реформування історичної освіти в системі загальної середньої освіти URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-utvorennnya-ta-zatverdzhennya-skladu-robochoyi-grupi-z-rozroblennya-konceptualnih-zasad-reformuvannya-istorichnoyi-osviti-v-sistemi-zagalnoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 15. 04. 2023).

8. Римський статут міжнародного уголовного суда. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 10. 05. 2023).

9. Російські окупанти створили на Херсонщині відділення руху «Юнармія» URL: https://lb.ua/society/2022/11/05/534932_rosiyski_okupanti_stvorili.html (дата звернення: 30. 04. 2023).

10. Словник іншомовних слів URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Article=8393&action=show> (дата звернення: 25. 04. 2023).

11. Справа Василя Стуса. Збірка документів з архіву колишнього КДБ УРСР, уклад. В. Кіпіані, Х. (Віват), 2019, 688 с.; іл. – (Серія «Історія та політика»).

12. Стаття Владимира Путина «Об историческом единстве россиян и украинцев». URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjQ0t2S9tH3AhVH-yoKHdLZCV0QFnoECAwQAQ&url=http%3A%2F%2Fkremlin.ru%2Fevents%2Fpresident%2Fnews%2F66181&usg=AOvVaw1SRHQtMr2OFpCXMkwNanfy> (дата звернення: 10. 04. 2023).

13. У російських школах з'явиться підручник з історії з розділом про війну в Україні URL: https://lb.ua/world/2023/01/30/544155_rosiyskih_shkolah_zyavitsya.html (дата звернення: 15. 04. 2023).

14. «Шкільна освіта: прихована зброя РФ проти України»/ Н. Васьківська, К. Корнієнко, Д. Підгорна, М. Петровець. Київ: ГО «ЦГП» «Альмеда», 2023. 92 с.

15. Як російське вторгнення завдає шкоди українській культурі URL: <https://chytomo.com/iak-rosijske-vtorhnennia-zavdaie-shkody-ukrainskij-kulturi/> (дата звернення: 25. 04. 2023).

16. Holodomor Research and Education Centre. URL: https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid0ZdL6yJcEuRqRMkuF7H3ef14HTHM3Tmo9FrJ7WsD44NsBRSWw6QBjksBgrVUJJqPJl&id=100064621032225&sfnsn=mo (дата звернення: 24. 05. 2023).

УДК 141.319.8:37.015

*А. М. Гуменюк,
м. Хмельницький*

РЕКОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПРАЦЯХ ІРИНИ ПРЕДБОРСЬКОЇ

У статті розкрито евристичний потенціал філософсько-освітніх ідей Ірини Предборської для реконцептуалізації сучасної вищої освіти в Україні. Відомо українська філософія здійснює переосмислення вищої освіти на засадах постнекласичної освітньої парадигми. Постнекласична